

Lahjakkaat laiskurit

Osaaminen on varsin ihmeellinen ominaisuus ihmisessä. Vaikka se on jakautunut ihmiskunnan muodostaville yksilöille epätasaisesti, lähes jokainen tumpelo pitää itseään pätevästi arvioimaan toisten osaamista ja sen perimmäisiä syitä. Tämähän on meille monelle tuttua arki-kokemuksesta; kun naapuri, työtoveri, luokkakaveri tai kuka tahansa muu onnistuu jossakin asiassa, tilanne kuitataan ”kyllähän se on helppoa kun on lahjoja” -huomautuksella.

Monesta osajasta tällainen lausahdus kuulostaa ensi kuulemalta tietysti hienolta, mutta todellisuudessa se tarkoittaa ihan muuta. Ihmisen osaamisen tunnustaminen lahjakkuudeksi on pelkkä kiertoilmaisu, joka kertoo sanojan uskovan, että tunnustuksen saajan omat ansiot ja saavutukset ovat oikeasti pahasti epäsuhdassa. Se merkitsee sitä, että lahjakasta ihmistä pidetään salaa laiskurina, joka ei ole mitenkään erityisesti ponnistellut otsansa hies-sä saavutustensa eteen. Osaaminen on taivaalta pudonnut lahja, jota ei ole syytä arvostaa vaan korkeintaan kadehtia. Ei vähiten siksi, että se ei pudonnut sanojan omaan syliin.

Merkillisintä lahjakkuuden ja osaamisen arvioimisessa on se, että asianomaisella itsellään ei ole sen suhteen mitään sananvaltaa. Kun ympäristö päättää jonkun ihmisen menestyksen johtuvan lahjakkuudesta, ihmisen itsensä on turha väittää vastaan. Kaikki viittaukset määrätietoiseen ponnisteluun, kirjojen ääressä ja kouluissa vietettyihin vuosiin tai säännölliseen harjoitteluun ja ahkeruuteen ovat turhaa vaivannäköä. Niitä ei kukaan ota toissaan, koska oikeus arvioida osaamista ei jostakin syystä ole osajalla itsellään vaan sillä naapurilla, työtoverilla tai luokkakaverilla, joka näkee pelkät tulokset. Lahjakkuudeksi määriteltynä hakisinkin työvoitto menestyvän nakkikioskin pyörittämisestä Nobel-palkintoon muuttuu äkkiä samanlaiseksi ansiottomaksi onnenpotkuksi kuin kymppitonni ässä-arvalla.

Oikeastaan lahjakkuutta ei ole siksi mitään syytä kadehtia. Pikeminkin päin vastoin, sillä se on nykymaailmassa raskas riippa ja kaikenlaisen osaamisen eteen lätkäisty nollakerroin, johon ihminen itse ei voi mitenkään vaikuttaa.

Ahkeralla puurtamisella osaamisensa hankkineelle ihmiselle tarjolla on myös toinen ikävä yllätys. Ja se on se, että lahjakkaiksi määriteltujen ei yleensä katsota tarvitsevan mitään tukea. Se eristää monen ahkeran ihmisen kehdestä hautaan kaikenlaisesta avusta. Ole lahjakas niin saat pärjätä joka paikassa itseksesi.

Yksi hyvä puoli lahjakkuus-käsityksessä kuitenkin on, ja siitä pääsee nauttimaan suuri osa ihmiskuntaa: kun osaaminen ja osaamattomuus kutistetaan kysymykseksi lahjakkuudesta ja lahjattomuudesta, ihmisen oma ponnistelu tavoitteidensa eteen muuttuu tarpeettomaksi. Se ruokkii toimettomuutta, lyhytjänteistä kaikki-heti-mulle-nyt-ajattelua ja aloitekyvyttömyyttä, jotka antavat mukavan tekosyn olla irrottamatta omaa ahteria sohvatyynystä. Miksi nähdä vaivaa jonkin asian eteen, kun kaikki on kuitenkin arpapeliä, jossa toisilla laiskoilla on enemmän onnekasta lahjakkuutta kuin toisilla? Siis jos työnteko ei huvita, todistuksessa on nelonen tai asiat eivät muuten vain suju, vedotaan vain lahjattomuuteen – asioihinhan ei olisi mitenkään voitu itse vaikuttaa.

Kokonaisten yhteiskuntien kannalta osaamisen muuttuminen näin fatalistiseksi lahjakkuusarpajaisiksi on kuitenkin vaarallinen juttu. Sillä mitä merkitystä on esimerkiksi sellaisilla lauseilla kuin ”suomalaista yhteiskuntaa tulee kehittää ihmisten tarpeista lähtien niin, että kehitys perustuu korkeatasoiseen tietoon ja innovatiiviseen osaamiseen” (Sitra), jos osaaminen on pelkkää sattumankauppaa? Eihän minkään kansakunnan tulevaisuutta voi sillekään perustaa, että kyllin moni voittaa yhtäaikaa lotossa.

”Lahjakkaiksi määriteltujen ei yleensä katsota tarvitsevan mitään tukea.”

KIMMO KIIMALAINEN
Toimittaja Berliinissä
kimmo.kiimalainen@journo.de